

Palivere oosi kaitseks - ekspertarvamus

Eesti Vabariik ei kuulu just Euroopa Liidu jõukamate riikide hulka, kuid meil on rikkusi, mis enamusel teistel, meist märksa paremal elujärjel olevatel Euroopa riikidel puuduvad. Eestimaa väärtuseks on erilised taimestiku- ja loomastikukooslused, millede liigirikkus 21. sajandi Euroopas on tähelepanuväärne. Eesti puhul ei saa rääkida ürgsest ja puutumata loodusest, vaid pehme inimõjutusega loodusest, mis läbi sajandite on üllatavalt samanäolisena säilinud tänase päevani. Seega on tegemist ainulaadsete pärandkooslustega, mille keskel elasid meie vana-vanaisad ja kooslustega, mis tänases Kesk-Euroopas on muutunud sedavõrd haruldaseks, et on kuulutatud kaitsealadeks. Kesk-Euroopa maad on sunnitud õppima oma enese vigadest, meile on aga antud suurepärase võimalus õppida teiste vigadest! Kas jätta see võimalus tõesti kasutamata?

Läänemaal, Paliveres paikneb viimase jääaja poolt tekitatud moreenseljandik, mida tuntakse Palivere oosi nime all. Muidu tasase pinnareljeefiga Läänemaa jaoks on see oos ainuüksi geoloogiliselt ülimalt hinnaline. Lugupidavalt suhtusid ilmselt oosi ka Palivere varasemate põlvkondade elanikud, sest aktiivse inimõju märke oosil eriti ei kohta. Ka viiskümmend aastat kestnud Nõukogude ajal jäeti oos rahule ja tee- ning elamuehituse tarbeks kaevati liiva ja kruusa kõrvale jäävatest, madalamatest moreenküngastest.

Tarbepuude lõikamine ja inimeste käigurajad on tekitanud oosile ka mõnevõrra avatumaid paiku, mis on loonud soodsad tingimused paljude huvitavate ja haruldaste rohttaimede kasvuks. Mitmed neist nagu palu-karukell *Pulsatilla patens*, püst-linalehik *Thesium ebracteatum* ja karvane lipphernes *Oxytropis pilosa* on ohustatud taimeliikidena võetud Eesti Punasesse Raamatusse ning kuuluvad II kategooria kaitstavate liikide nimekirja.

Liigendatud pinnamood ja rikkalik taimestik loovad alati soodsad elutingimused paljudele putukaliikidele, mille olemasolust olid teadlikud juba Eesti vanema põlvkonna mardikaliste uurijad J. Mieländer ja V. Soo. Just nende meeste informatsioonile toetudes hakkasid Palivere oosi kuuekümnendatel aastatel külastama ka liblikauurijad ning avastasid Eesti jaoks ühe liigirikkama päevaliblikate elupaiga. Seitsmekümnendatest aastatest alates osales nendes uurimisretkedes samuti käesoleva kirjutise autor ja kogus lisaks päevaliblikatele informatsiooni oosil elavate ööliblikate kohta. Tänapäevaks on Palivere oosilt leitud üle tuhande suur- ja pisiliblika liigi ja liikide arvukuselt on see paik võrreldav ainult Puhtulaiu ning Järvselja salumetsadega, mida siiani peetud ühtedeks liigirikkamateks kogu Eestis. Palivere oosilt avastati Eesti faunale uueks liblikaliigiks tamme-varjeöölane *Nycteola revayana* ja 1989. aastal leitud akentiib *Thyris fenestrella* oli uueks liigiks tervele Baltikumile! Viimase liigi röövik toitub teatavasti oosil kasvaval palu-karukellal. Lähiaastatel avastati veelgi haruldasema pisiliblika *Epermenia insecurella* tugev populatsioon, mis oli uueks tervele Põhja-Euroopale! Ka see liblikas on seotud Eestis kaitstava taimeliigiga püst-linalehik ja täna veel tunneb see taim ennast oosil turvaliselt!

Eesti on aga Euroopa Liidu liikmesmaa ja peab oma võimaluste piires hoolt kandma terves Euroopas haruldaseks muutunud ning ohustatud liikide säilimise eest. Palivere oosil on endale kodu leidnud kaks ilusat ja haruldast mosaiikliblikat, suur-mosaiikliblikas *Euphydrias maturna* ning teelehe-mosaiikliblikas *Euphydrias aurinia*. Mõlemad liigid on Euroopas kuulutatud väljasurevaiks ja on enamuses riikides võetud kaitse alla. Meil Eestis nende liikide olukord veel nii tõsine pole, kuid inimtegevuse suurenedes ja maakasutuse muutumises, satuvad nende liikide elupaigad kindlasti löögi alla. Kahest liigist viimane, teelehe-mosaiikliblikas, on juba täna Eestis muutunud lokaalseks ja haruldaseks ning rohkem kui kahe isendi kohtamine päeva jooksul samas piirkonnas, on märgiks eriti soodsatest elutingimustest sellele liblikale. Palivere oosi vana hüppetorni jalam ja suusaradade servaalad on liigile endiselt sobivaks elupaigaks. Tänavu 2. juunil teostatud kontrollkäigul õnnestus fikseerida üks isend hüppetorni lähedusest ning kolm isendit soo serva jääva suusaraja lähedalt. Seega võrreldes pisteliste käikudega oosile viimase kolmekümne aasta jooksul ei ole liigi arvukuses otsest langust märgata. Kuid ega peagi olema, sest liigi elupaik on juba aastakümneid püsinud samasugusena. Seevastu möödunud aastal väljakäidud projekt Turismi-

ja Tervisespordikeskuse rajamiseks oosi lähiümbrusse ja osaliselt koguni selle nõlvale, seab ohtu mitte ainult teelehe-mosaiikliblika, vaid ka seal kasvavate haruldaste-kaitsealuste taimeliikide säilimise! Projekti eestvedaja hr. Mati Kallemets tõi selle kaitseks hulga emotsionaalseid argumente ja iseäranis Palivere laste tulevikust rääkimine ei saanud jätta kedagi ükskõikseks. Projektis kesksel kohal asuv kõigest 20 meetrise võimsusega laste suusahüppemägi koos kohtunike majaga äratas koheselt kahtlust ja vajadust konsulteerida sellel alal kompetentsete inimestega Eesti Suusaliidust. Eesti kahevõistlejate treeneri hr. Toomas Nurmsalu arvamuse kohaselt ei ole 20 meetrine hüppemägi otstarbekas kui samas lähedal puudub võimalus pikemate 30-40 meetriste hüpete sooritamiseks. Põhjuseks on liiga lühike õhulend, mille jooksul ei suuda õiget lennuasendit tabada ja sisseharjutatud vale tehnika takistab hiljem suurematel trampliinidel laste arengut. Muidugi jah, me räägime ju lastest. Aga millistest lastest? Kuueteistaastased lapsed võivad Maailmakarika sarja suusahüppemängudest 120 meetristel mägedel esikohti. Kindlasti pidid need lapsed mitmeid aastaid varem suusahüppamisega alustama ja loomulikult alustasid ka need poisid väiksematel trampliinidel, kuid kindlasti mitte nii väikestel nagu on võimalik ehitada Palivere oosile. Seepärast võib juba ette prognoosida, et laste võistlusi, kus vaja hulka kohtunikke, koos vastava majaga, Paliveres korraldama ei hakata, sest Otepääl ja isegi Tallinnas, Mustamäel on selleks juba algselt palju paremad tingimused. Projekti eestvedaja Mati Kallemets peab endale aru andma, et vastavad tingimused tema poolt esitatud projektile Paliveres puuduvad ehk teisisõnu tiigil ikka purjetama ei õpi!

Tegelikult need ebakõlad, mis selles projektis sisalduvad, tekitavad kahtlusi, et tegelikult ongi planeeritud hoopis muu tegevusega puhkeasutust ja selle läbisurumiseks tõstetud esile lapsed ning nende tulevik. Kui ehitusluba käes, siis võib projektis märgitud hoonete funktsiooni ja kasutust lihtsalt muuta. Kuidas majandada ära aga sellel perioodil kui lund pole (ja see periood on ju lausa 7-8 kuud!)? Puhkajate ligimeelitamiseks võib näiteks ATV – de sõite oosil korraldada ja mõnel puhkajal võib endalgi vajalik sõiduriist maasturi näol kaasas olla. Lumevabal perioodil on aga Palivere oos ju kõige haavatavam.

Meie esivanemad on pelgalt sisetundele ja esteetilisele meelele tuginedes suutnud säilitada hulga looduslikult kauneid paiku Eestis. Ka täna on välismaalt tulnutel küllaga imetlust ja imetust, kuidas Euroopas niisugust ehedat loodust veel järel on! Kas peame oma kaunite paikade kaitset kilbiks võtma Euroopa Liidus direktiivselt kaitstavat looma- ja taimeliigid või aitab terve mõistus hinnata meie tõelisi väärtusi. Pole võimatu, et just niisugused paigad nagu Palivere oos, aitavad lähitulevikus Eestisse meelitada turiste tervest Euroopast. Ehk polegi siis vaja iidseid pinnavorme muuta ja ka Palivere lapsed saavad hoolitsust ja tähelepanu sest nende vanematel on töökohad turismitaludes või muudes asutustes, mis seotud loodusturismiga!?

Kokkuvõtteks ei pea ma millegagi õigustatuks taolise kompleksi rajamist oosile. Riskid, mis seotud projektis märgitud tegevusega või sellega kaasnevaga, on liialt suured! Praegu oosil paiknev väike hüppetrampliin (väidetavalt samuti 20 meetrine) vajab ainult mõningat kohendamist ja sellega saaksid hõlpsasti hakkama ka nende laste vanemad, kes asjast huvitatud on. Ega tegelikult olegi vaja piirata senist tegevust oosil. Nõlvadele rajatud suusaradade lahtihoidmine toimib hästi nn. kinnikasvamise vastu, mis on osutunud üheks suuremaks liigirikkuse vähenemise põhjuseks terves Euroopas. Poolavatud biotoopide säilitamine tagab kasvutingimused mitmetele taimeharuldustele ja elupaigad teelehe-mosaiikliblikale. Ideaalis näeks muidugi oosil paiknevate legendike niitmist korra aastas ühes niidetud rohu koristamisega, kuid ka praegu oosil toimuv peaks tagama rahuldavad tingimused seal kasvavate-elavate taime- ja loomaliikide säilimiseks.

Urmas Jürivete
Eesti Lepidopterooloogide Selts
Juhatuses liige
e-mail:urmas@grisco.ee
tel. 533 65 249